

ALBERT WADDINGTON

Ο ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ ΚΡΙΝΟΜΕΝΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

Φαίνεται πολύ δύσκολον νά κριθῇ ὁ Βολταίρος τῶν κριτῶν του εὐρισκομένων πρὸ τῶν υπερβολικῶν ἐγκωμίων δι' ὧν τὸν υπερπλήρωσαν ἡ πρὸ τῶν αἵματοσταγῶν ἐπικρίσεων εἰς ἃς ἦτο ἐκτεθημένος. Εἴπερ τις καὶ ἄλλος αὐτοῦ οὐδεὶς ἐξυψώθη μέχρι νεφελῶν, εἴπερ τις καὶ ἄλλος αὐτοῦ οὐδεὶς προσεβλήθη καὶ ἐξευτελίσθη.

Κατὰ τὸν βίον του ἐγνώρισε τὴν μέθην τῶν υπερβολικωτέρων ἐπαίνων καὶ τὴν δριμύτητα τῶν πλέον ἢ δικαίων προφηλασμών. Ὁ θάνατος μάλιστα αὐτοῦ δὲν ἐψύχρανε τὸν ἐνθουσιασμόν οὐδ' ἠλάττωσε τὰ μίση. Τὸ πρὸς αὐτὸν μίσος τινῶν εἶναι ἀπλοῦν· ἐπειδὴ ὁ Βολταίρος δὲν ἠρκεῖτο εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ πνεύματός του ἥτις εὐρίσκεται εἰς τὰς λαμπράς ποιήσεις του καὶ εἰς τὰ διηγήματά του, εἰς τὴν εὐχερῇ αὐτοῦ ἐμπνεύσειν ἥτις ἐμφαίνεται εἰς τὰς τραγωδίας του καὶ εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν μαθηματικῶν καὶ τὴν τῆς ἱστορίας, εἰς τὸ εὐστροφον αὐτοῦ πνεῦμα, μὴ ἀρκούντες εἰς πάντα ταῦτα ἄλλ'· ἐπειδὴ, λέγω, ἐθέλετο πανταχοῦ λαβεῖν μέρος εἰς τὸν μέγαν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους φιλοσοφικὸν καὶ θρησκευτικὸν ἀγῶνα γενόμενος ὁ πρὸμαχος τῆς ἐλευθερίας βουλήσεως καὶ τῆς ἀνεξιδροσκείας. Μὴ ἐγκαταλείπων δὲ τεκμήρια ὡς καὶ πιθανότητας τινὰς, διότι πολλάκις διαμαρτυρήθη ἐναντίον ἐκείνων οὔτινες τὸν ἐκατηγόρουν ἐπὶ ἀδείᾳ, ἔσχε ἄδικον νὰ διείδῃ ἐν τῇ θρησκείᾳ τὴν αἰτίαν ἀπάντων τῶν διωγμῶν καὶ πάσων τῶν ἀγριοτήτων τῶν παλαιῶν αἰώνων, ἣν αἰτίαν κατεδίωξεν ἀδικόπως διὰ τῆς δακνούσης αὐτοῦ εἰρωνείας. Ὡς ἄλλη δὲ Λουκιζία, ἀφοῦ διηγήθη τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰριγενείας ἐν Αὐλίδι, ἀνεφώνησε καὶ οὕτως.

«Tantum religio potuit suadere malorum! τοῦτέστιν.

«Τοσαῦτα κακὰ δύναται ἡ θρησκεία νὰ ἐπιφέρει».

Ἐκεῖθεν, λοιπόν, αἱ κακολογίαι καὶ αἱ διαβολαὶ τοῦ ἱερέως Desfontaines, τοῦ ἱησοῦτου Nonotte καὶ de Frerou καὶ τέλος πάντων ἐκείνους οὓς ὁ Βολταίρος ἀπεκάλεσε περιφρονητικῶς εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ «Temple du goût» (1) «ταῦτα τὰ ἐντομα τῆς κοινωνίας τὰ μὴ ἀντιληπτά γενόμενα ἢ μὴ διότι δάκνουσι» ἐκεῖθεν, λοιπόν, αἱ ἐνθερμοὶ συζητήσεις αἱ ὁποῖαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀνυψοῦσι ἐτι σήμερον, ἐκεῖθεν, ἄλλως τε, καὶ ὁ ἀδιάλλακτος ἔρως ἐκείνων, οἷος ὁ τοῦ Ἰωσήφ de Maistre, οἱ ὁποῖοι παροργισμένοι ἐκ τῶν ἀμειψιῶν αὐτοῦ ταλάντων ἐπεθύμουν νὰ ἐγείρωσι αὐτῷ ἀνδριάντα «διὰ τῆς χειρὸς τοῦ δημίου».

Ἐγένοντο πολλαὶ προσωπογραφίαι τοῦ Βολταίρου μάλιστα δύο μεγάλοι γλύπται τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ Pigalle καὶ ὁ Houdon μετέδωσαν ἡμῖν τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ δύναται τις, χάρις αὐτοῖς νὰ ἐννοήσῃ (εἰς τὸ Παγεπιστήμιον καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμῶδιαν) ὁποῖος ὡς πρὸς τὴν ὄψιν ἦτο. Εἶχε σῶμα ἀσθενικόν, κεφαλὴν μικρὴν καὶ λεπτήν βλέμμα πανοῦργον, στόμα πνευματώδες καὶ

χλευαστικόν· δύναται τις, τοὐλάχιστον ἂν la figure n' αναγνωρίσῃ τὸ ἀληθὺς ὑπάρχον εἰς τὰς νόσον ἀντιθέτους ἐπιφερθεῖσας κρίσεις ἐπ' αὐτοῦ καὶ ν' ἀντιληφθῇ πῶς ἡ κ. Suard εὗρισκε «γῶες» μὲ μεϊδίαμα ἐκεῖνο, ὅπερ ὁ de Maitte ἀπεκάλεσε «φρικῶδες χάσμα τρέχον ἐκ τοῦ ἐνὸς ὅτιου μέχρι τοῦ ἑτέρου». Ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸν τοῦ Βολταίρου, ἐπίσης ἀνευρίσκει τις ἀντιλογία καὶ ἀντιφάσεις. Οἱ μὲν ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς πνεῦμα θελκτικόν, ποιητὴν ἀξίαν ἔχοντα, σοφὸν εὐσυνείδητον καὶ πολυμαθῆ, ἄνδρα εὐφοροῦμενον ἀπὸ ἰδέας δικαιοσύνης καὶ μεγαλοφυΐας, οἱ δὲ ἐξέλαβον αὐτὸν ὡς χλευαστὴν ἀφόρητον στιχουργὸν στεροῦμενον ταλάντου, συγγραφεᾶ μερολήπτου καὶ ἐπιπόλαιον, ἀκόλαστον κακόβουλον.

Ἦτο κῆρυξ τῆς ἀνεξιδροσκείας διὰ τοὺς πρώτους, ἄθρησκος κυνικὸς φιλόσοφος διὰ τοὺς τελευταίους. Ἐκίστη τῶν πράξεων αὐτοῦ ἐθεωρήθη ταυτοχρόνως ὡς καλὴ καὶ κακὴ.

Ἐάν τις ἐπῆρσαν αὐτὸν, διότι λόγου χάριν, ὅπως προικοδοτήσῃ τὴν μικρὰν ἀνεψίαν τοῦ Κορνήλιου, ἀνέλαβε τὴν δημοσίευσιν τῶν «ὑπομνημονευμάτων» ἐνὸς τῶν ἔργων τοῦ μεγάλου τούτου τραγικοῦ, ὁποῖοι ὅμως, διείδον ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ τὸ ἐξ ἐλεημοσύνης προκείμενον ἔσαν χειρόνακτα ὑποκριτῆς καὶ ὁποῖοι κατηγόρησαν τοῦτον ὡς ἀφαιρέσαντα πᾶσαν ἀξίαν ἐκ τοῦ εὐεργετήματος τοῦ κρίνων τὸν Κορνήλιον μετὰ μοναδικῆς αὐστηρότητος!

Ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐπεσκέφθησαν τὸν Βολταίρον εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Βιέννης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1755 ἕως τῷ 1788, ὑπάρχουσιν καὶ αἱ ἐκτιμήσεις αἱ πλέον ἀντιφατικαὶ τοῦ πατριάρχου de Ferguey. Ἐκ τούτου θ' ἀναφέρω ὡς παραδείγματα μόνον δύο ἀποσπάσματα ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τῆς κ. d' Erpinay καὶ ἐκ τῆς τοῦ πρίγκηπος de Ligne 3 Ἡ κ. d' Erpinay ἔγραφε τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Grimm τῷ 1758 «Δὲν θὰ ἠγάπων νὰ ζῶ συνεχῶς μετ' αὐτοῦ οὐδὲν δόγμα ἀσπάσεται· βασίζεται πολὺ ἐπὶ τῆς μνήμης του καὶ καταχρᾶται ταύτης πολὺ ἐκείνῳ ὅτι ἀδικεῖ ἐνίοτε εἰς τὰς συνομιλίας του· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παλληλογεῖ ἀντὶ νὰ καυνοῦν· δὲν ἀφίνει τίποτε νὰ πρᾶξωσιν οἱ ἄλλοι δὲν γνωρίζει τελείως νὰ συνδιαλέγεται, ταπεινὴ δὲ τὴν φιλαντίαν. ὁμιλεῖ ὑπὲρ καὶ κατὰ ὅσον τις ἐπιθυμεῖ πάντοτε μὲ νέα χάρις τῇ ἀληθείᾳ· οὐχ ἦτον δὲ φαίνεται ὅτι μέμφεται πάντα καὶ αὐτὸς ἐαυτόν... Ἀλλ' ὅμως δὲν ἀγαπῶ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οὔτινες οὐδὲν ἄλλο πρᾶτουν ἢ νὰ μὲ περιπέζωσι».

Ὁ πρίγκηψ de Ligne ἐτέθη κριτῆς τοῦ Βολταίρου εἰς ἕτερον σημεῖον τοῦ βίου του 1763. «Ἐπρεπε νὰ τὸν ἴδῃ τις, ἔγραφεν ὁ στρατηγὸς de Ligie, παροργισμένος διὰ τῆς ὀραίας καὶ λαμπύρας αὐτοῦ φυσιογνωμίας, διαμοιράζοντα, ἀσχολούμενος πνευματικῶς, ἐν ἐξάψει, δανεῖζοντα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, φερόμενον νὰ ἴδῃ καὶ νὰ πιστεῦσῃ τὸ ὄραϊον καὶ τὸ ἀρεστὸν, πλήρην ἔχοντα τὸν ἐγκέφαλον αὐτοῦ καὶ διὰ τούτου πλουτίζοντα τοὺς ἄλλους... συνδιαλεγόμενον καὶ συνδιασκεπτόμενον μετ' ἐκείνων οὔτινες ἦσαν ἄξιοι αὐτοῦ, βοηθοῦντα ὅλους τοὺς δυ-

(2) Ἡ Louise Florence ἦτο Γαλλὶς ἐννοούμενη τοῦ I. I. Ρουσσώ δημοσιεύσασα περισπούδαστα ἀπομνημονεύματα (1726—1783) Σ. τ. Μ.

(3) Ὁ Κάρολος Ἰωσήφ ἦτο Βέλγος στρατηγὸς διατελέσας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐστρίας ἔξοχος ομηγεφὺς καὶ γνωστὸς διὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. (1735—1814) Σ. τ. Μ.

στιχεῖς, κτίζοντα διὰ τὰς πτωχὰς οἰκογενείας καὶ ἀγαθόνουν κατ' οἶκον του καὶ εἰς τὸ χωρίον του, ἀγαθόνουν ὡς καὶ μεγαλεπίβουλον ἄνδρα, ἔνωσιν δηλαδὴ τοιαύτην ἀνευ εἰς δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ οὔτε τὸ ἐν, οὔτε τὸ ἕτερον καὶ τοῦτο διότι τὸ πνεῦμα δίδει μεγαλειτέραν φυσικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ἀγαθότηταν καὶ ἡ ἀγαθότης μεγαλειτέραν φυσικὴν κατάστασιν εἰς τὸ πνεῦμα».

Τὶ πρέπει ὅθεν καθ' εἰς νὰ συμπεράνῃ παντὸς προηγηθέντος; Τὸ μόνον σοβαρὸν μέσον δι' οὗ δύναται τις νὰ γνωρίσῃ τὸν Βολταίρον εἶνε νὰ ἀναγνώσῃ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα του. Ὁ Βολταίρος ὡς λίαν ὀρθῶς ἐκλήθη εἰς ἓνα ἔργον (4) εἶνε ἀφυλάκτος ἐνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντιθέσεων ἃς παρουσιάζει ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸν μέρος καὶ ὡς πρὸς τὸ φυσικὸν τοιοῦτον.

(Ἐπεται συνέχεια)

Μετάφρασις

ΗΛ. Γ. ΚΥΡ.

(4) Perey et Mangres «La vie intime de Voltaire aux Delices et à Ferney (1754—1778) Paris 1885 in 8 p. 531.

ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΑ

Κόψτε λουλούδια, κόψετε, καὶ Μᾶς ξημερώνει
Κι' ὅπου καρδούλα ἀταίριαστη πετάει καὶ ξευγαρώνει

Κόψτε λουλούδια, κόψετε, στὸν τόφον μου σκοπεῖται.

Κι' ἐλάτε ὥρατες παρθένες μου, τρεγγῶ μου καθήσεται.
Ἡ μὲν τραγουδία νὰ μοῦ λέγῃ, καὶ ἡ ἄλλη μυθολογία.
Ἄλλη «Θεὸς δ' ἄχωρ ἐστίν» καὶ ἄλλη ἀγάπης λόγια.

Μὰ ἐὼς χαροβλεποῦσα μου, καὶ παραπονεμένη,
Στὴς ὁμορφὲς ξεχωριστῇ, ποῦ δέχεται σὺν κλαυμένη,
Διάλεξε τὰ ῥόδα, ταῖριαστα καὶ δυὸ στεφάνια πλέξε.
Καὶ γὰρ παπὰ καὶ γὰρ νοῦν μὲσα στὴ χώρα τρέξε.

Σ. Σ. ΓΙΑΝΝΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΑΗΣ

Ἀνθισμένα φαίνονται
τὰ περιβόλια οἱ κάμποι
ὅλα γελοῦν περίφανα
μὲ μὲν περισσὴ χάρι
φιλεῖ ὁ κρῖνος τὴ μοσχὰ
καὶ ἡ μοσχὰ τὸ ῥόδο
Χριστὸς Ἀνέστη κάθοντε
τᾶστρα μὲ τὸ φεγγάρι

Ὅλα τῆς γῆς καὶ τοῦρανοῦ
τὰ πλάσματα φιλοῦνται
μὲ μὲν ἀρμονία ἀνέκφραστη
ποῦ ὁ Πλάστης καμαρώνει
Ὅλα ἔχουν Μᾶν καὶ ἀνοιξί
ποτὲ δὲν ξημερώνει

Ζάκυνθος

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΑΛΟΥΤΗΣ

(1) Ἐν τῶν ἀριστοτελεσιμάτων τῶν ἔργων τοῦ Βολταίρου ὅπερ θεωρεῖται ὡς τὸ τελειότερον τῆς κριτικῆς ἔργον τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος (1733) Σ. τ. Μ.